

Expertmeeting ter voorbereiding van de 2e conferentie Duurzame en Solidaire Economie

Verslag

Zo'n veertig '*experts*' (*), voornamelijk wetenschappers uit de economische hoek, kwamen op donderdag 16 oktober in Trianon in Utrecht bijeen om een dag lang kennis uit te wisselen en te discussiëren. Doel van het geheel was om een basis te leggen voor de conferentie van 16 januari aanstaande in Antwerpen, die een vervolg is op die van 10 januari 2008 in Tilburg. Na de conferentie van Tilburg werd de *Verklaring van Tilburg* opgesteld over de noodzaak van "een ingrijpende heroriëntering van onze economieën". In de Verklaring worden zes speerpunten gesteld als "eerste stappen die te nemen zijn".

De *expertmeeting* werd georganiseerd om eens goed te bekijken welke voorstellen van economisch beleid in Nederland, België en Europa kunnen worden gedaan om de door ons beoogde transitie tot stand te brengen. Als voorbereiding waren door veel van de deelnemers artikelen geschreven, die vanuit hun expertise ingingen op (aanbevelingen voor) specifieke beleidsterreinen. Deze artikelen zullen ook weer een rol gaan spelen als onderliggende teksten voor de workshops op de conferentie in januari in Antwerpen.

Over de ingestuurde artikelen werd - onder leiding van Leida Rijnhout van VODO - gediscussieerd, waarbij het ochtend- en middagedeelte eerst ingeleid werd.

Het 'taakstellend kader' van de dag was uitvoerig gedefinieerd, waarbij gevraagd was om met name te richten op de kwesties van de *urgentie*, de aard van de *transitie* en *praktische adviezen* ten aanzien van het tegengaan van de ecologische uitputting en de mondiale armoede en ongelijkheid.

Ochtendgedeelte: Transitie in de diepte (samenhang tussen de diverse dimensies van de beoogde transitie).

De econoom Erik Paredis (Universiteit Gent) legt de basis voor de discussie door een aantal dilemma's aan te snijden en zich af te vragen welke beelden we zelf willen gebruiken. Vaak wordt gewerkt met driehoeksvormen om de samenhang van verschillende factoren aan te duiden. Paredis verkiest die van een 'wip' die de (on)balans duidelijk kan maken tussen verschillende situaties en het effect dat dat heeft voor de aarde als geheel. Een van de belangrijkste dilemma's is dat een economie met een rechtvaardig consumptie- en productiepatroon niet perse duurzaam zal zijn, en andersom. Het rechte trekken van de mondiale onrechtvaardige verdeling door iedereen dezelfde 'rechten' te geven als de bewoners van de industrielanden, is onhaalbaar en ongewenst. Maar dat is (volgens de groei-ideologie) wel de heersende koers geweest. De oplossing is om beide factoren met elkaar in balans te brengen op een manier dat het sociaal rechtvaardig en ecologisch houdbaar is. Daarbij zijn vier sleuteltermen van belang:

levenskwaliteit, draagkracht, rechtvaardigheid en (vaak vergeten) macht en inspraak.

Een kernbegrip hierbij is het concept milieugebruiksruimte en de boven-en ondergrens die we die willen geven. Paredis komt op een viertal 'fundamenten van duurzaamheid':

- . Ecologische draagkracht legt grenzen op aan economische 'ontwikkeling'
- . De levensstijl in het Noorden is ondemocratisch
- . Er moeten een aantal vragen opnieuw gesteld worden (zoals wat ontwikkeling, welvaart en vooruitgang inhouden)
- . Duurzame ontwikkeling is ook een normatieve constructie, die positiebepaling vraagt en rekening moet houden met tegengestelde belangen.

Uiteindelijk komt Paredis uit op vier 'basiselementen' voor strategieën voor duurzaamheid (die elk uiteraard verder uitgewerkt zijn):

- . Dematerialisatie en eco-efficiëntie
- . Herverdeling en compensatie
- . 'Sufficiency': grenzen stellen aan consumptie
- . Ontmarkting

Hij rondt af door vast te stellen dat we een mix van deze elementen nodig zullen hebben om een duurzame wereld binnen bereik te krijgen. En de grote vraag blijft steeds; waar te beginnen om deze ingrijpende veranderingen te bewerkstelligen?

Het eerste deel van de discussie draait vooral rond de wenselijkheid van het verweven van de twee basiselementen van de gewenste duurzame economie: ecologische duurzaamheid en mondiale rechtvaardigheid. Er zijn tactische redenen om - zeker bij het begin van een campagne - de nadruk op een van beide te leggen. Tegelijkertijd zijn ze eigenlijk onlosmakelijk verbonden, onder andere omdat het bepalend is voor de draagkracht onder 'onze' voorstellen of ook de mondiale armen er heil in zien. We kiezen uiteindelijk nadrukkelijk voor het vasthouden aan een 'brede' definitie van duurzaamheid. Die zat ook altijd in de oorspronkelijke definiëring van het begrip, maar tegenwoordig is noodzakelijk om de 'sociale' component weer zichtbaar te maken. Probleem blijft dat de twee factoren qua belangen niet altijd parallel lopen, en bij bepaalde besluiten zelfs tegenstrijdig kunnen zijn. De kunst is om de problematiek 'breed te benaderen, maar de dilemma's te onderkennen'.

Een insteek die herhaaldelijk opduikt en instemming van de aanwezigen krijgt, is die van het stellen van gelijke 'rechten' (of mensenrechten) ook als het gaat om welvaart en ecologische gebruiksruimte.

2e discussieronde ochtend

Als startschot van de tweede ochtendronde worden drie punten genoemd, waarover de papers van mening verschillen:

Sommigen vinden dat een omslag fundamenteeler van aard moet zijn dan anderen. Daarmee samenhangend zijn er verschillende visies over de geleidelijkheid van de transitie, versus de noodzaak van grote stappen ineens. En dan is er nog de vraag of alles niet staat of valt bij een mentaliteitsverandering van het publiek. Over die laatste kwestie komt later een aparte expertmeeting, en die laten we deze dag dus grotendeels buiten beschouwing.

Maar de tweede ronde wordt geopend met een uiteenzetting (begonnen door Arnold Heertje) over de kansen die de actuele economische crisis biedt om kritiek op het heersende economische beleid naar buiten te brengen en alternatieve maatregelen te nemen. De discussie gaat vervolgens verder over de noodzaak om een 'breed welvaartsbegrip' te hanteren, waarin meer dan alleen de directe behoeftenbevrediging opgenomen is. Zoals vaker komt de discussie dan op het punt dat politici, en

andere leiders waaronder in de vakbonden, het heersende beleid niet durven loslaten en vasthouden aan een koppeling van de noodzaak van economische groei om werkgelegenheid te behouden. Myriam vander Stichele somt vier cruciale punten op die bij de strategie van belang zijn- ze vergelijkt ze met de 'non trade concerns' als het gaat om de strijd rond buitenlandse handel.

- .) De limieten aangeven van wat mogelijk en wenselijk is
- .) Aangeven hoe transitie praktisch kan gebeuren
- .) Draagkracht daarvoor opbouwen
- .) Oog hebben voor de machtsfactor (vergelijk de rol van multinationals bij internationale verdragen).

Anderen vulden aan dat het vormen van omvattende toekomstbeelden en toekomstvisies en een 'utopisch verhaal' herwaarding zou moeten krijgen. Uiteindelijk wordt geopperd om de derde conferentie (dus het vervolg op de aanstaande in Antwerpen) daar aan te besteden.

Ook brengen meerdere discussianten naar voren dat alle grote visies en plannen mooi zijn, maar dat ook de vertaalslag belangrijk is: "wat betekent het voor mij" en de verbinding met reële ervaringen van mensen. Dat liefst ook nog op een manier die jonge mensen ook aanspreekt, die niet zo zitten te wachten op 'zware organisaties'. We moeten niet teveel willen voorschrijven en 'verbieden', maar wel 'sterke randvoorwaarden' vastleggen. Konkreet handelingsperspectief naast, of gekoppeld aan, de toekomstvisies.

2e helft: Transitie in de breedte: voorstellen van beleid

Het tweede deel wordt ingeleid door hoogleraar arbeidsverhoudingen Paul de Beer (Universiteit van Amsterdam). Hij gaat uitvoerig in op een aantal keuzes die gemaakt moeten worden en komt uit op vier soorten afwegingen.

- .) Nationaal versus inter/supranationaal
- .) Korte versus lange termijn
- .) Bijsturen (voorwaardenscheppend) versus structurele veranderingen
- .) Bestaande instrumenten versus nieuw te ontwikkelen instrumenten.

Waarbij de inleider te kennen geeft steeds de 'meest pragmatische' optie te hebben gekozen, maar dat ook met plezier ter discussie te stellen. Hij komt dan dus uit op de keuze voor bestaande instrumenten, om op korte termijn bij te sturen, gericht op beïnvloeding van nationaal beleid. In een verder uitleg gaat hij in op de kwestie van de te kiezen instrumenten en de voor- en nadelen ervan. Hij onderscheidt drie mogelijkheden, te weten die van financiële prikkels, ge- en verboden en rantsoenering en quoterings.

Ingrijpende maatregelen zoals het beperken van onze eigen welvaart (om de ecologische impact te beperken) kunnen alleen als het een collectieve actie is en zullen onder meer een quoterings vergen van de beschikbare ruimte en (arbeids)tijd en een maximering van het inkomen ten gunste van belastinginstrumenten. De inleider besluit met het vaststellen van de wenselijkheid van een wenkend perspectief voor een groot project, vergelijkbaar met de Deltawerken die ook veel geld kostten maar breed ondersteund werden. De discussie gaat aanvankelijk vooral *en detail* in op allerlei verschillende beleidsinstrumenten en de voor- en nadelen en perspectieven ervan. Later werpen sommigen de inleider voor de voeten dat zijn oplossingen te bescheiden zijn en niet genoeg de urgentie erkennen van de huidige situatie. Roefie Hueting wijst op de dringende noodzaak om het fysieke volume snel met de helft te beperken, dat vergt dringend alternatief beleid, "maar dat is er gewoon". De Beer repliceert onder meer dat 'de buitenwereld' dat wel zal moeten steunen.

De conclusie is dat een groot aantal mensen, en misschien wel een meerderheid, wel ontvankelijk is

voor koersverleggingen, maar handelingsperspectief en richting ontbeert. Daar moeten wij dus aan werken.

Bob Goudzwaard wijst op de noodzaak om overleg te organiseren om te bepalen welke maatregelen genomen moeten worden om "brede duurzaamheid te implementeren".

Lou Keune vat een aantal conclusies samen:

.) Er zijn twee 'rode draden' te vinden in de discussie: concrete maatregelen en systeemkenmerken. We zien op beide vlakken de basis voor overeenstemming over de voornaamste dingen die op de helling moeten.

.) We moeten af van het begrip economische groei zoals dat nu domineert en ook af van het economiebegrip waarin alleen geldwaarden tellen.

.) We zijn kritisch over marktwerking en vinden op zijn minst dat die 'ingekaderd' moet worden.

.) Ook bepaalde vrijheden zijn niet onbeperkt en moeten geproblematiseerd worden.

Brug naar conferentie Antwerpen

De bijeenkomst wordt afgerond door een praktische brug te slaan naar de komende conferentie in Antwerpen. Daar zullen de 6 speerpunten van de Verklaring van Tilburg het onderwerp zijn van evenzovele workshops.

De speerpunten worden nog kort een voor een langsgelopen voor commentaar door de experts.

Opmerkingen die daarbij gemaakt worden zijn onder andere:

Het belang van terugdraaien en beperken van speculatie zou benadrukt moeten worden.

De benadering van het toekennen van mensenrechten dient verder doorgedacht te worden.

De rol die geld in de economie speelt, en rentevorming, zou een duidelijker plek moeten krijgen.

Reclame (met name voor onduurzame producten) idem dito.

Opgemerkt wordt verder dat de Verklaring en de speerpunten erg op beleidsmakers gericht is (en weinig op de burgers of het publiek).

Wat verschillende keren tijdens de expertmeeting ter sprake komt is de mogelijke rol van het fenomeen basisinkomen, zowel op lokaal als internationaal niveau. Het zou een manier zijn om de overspannen cyclus van productie te doorbreken als voor iedereen het "brood op de plank" gegarandeerd is.

Ook is gewezen op het ontbreken van de vermelding van de bevolkingsgroei als negatieve factor voor rechtvaardigheid en duurzaamheid. De reden is dat daar vaak politieke conclusies uit getrokken worden die wij niet delen. Maar we moeten wel laten zien dat we rekening houden met die factor.

Verschil van mening blijft bestaan over de rol die aan internationale instellingen en verdragen toegekend zou moeten worden. Sommigen zien daar veel heil in, anderen benadrukken dat die het moeilijkst te veranderen zijn, en vrezen centralisatie van macht. Wel stemt iedereen overeen met de constatering dat ons initiatief actiever aansluiting zou moeten zoeken bij andere internationale verklaringen of initiatieven.

Bob Goudzwaard vat de twee dagdelen aan het eind kort samen met de constatering dat we de ochtend hebben besteed aan het schetsen van een "breed duurzaamheidsconcept waarin ook de belangen van mensenrechten en rechtvaardigheid aan bod komen" en waarover we een "positieve toekomstvisie" moeten ontwikkelen.

In het middagdeel is de urgentie naar voren gehaald en toegespitst op de noodzakelijke (Tinbergen) kwalitatieve en kwantitatieve economische politiek. Naast meer technische oplossingen en instrumenten, wordt daarbij ook een meer systeemkritische benadering belangrijk gevonden. Hoewel we het belangrijk vinden zo min mogelijk maatregelen dwingend op te moeten leggen, zullen we niet ontkomen aan een zekere hardheid in het vaststellen van grenzen om snel een substantiële vermindering van het beslag op fysieke grondstoffen te bereiken. Minstens zo belangrijk is het kiezen van een tijdschema met momenten waarop we bepaalde veranderingen verwezenlijkt zouden willen zien.

Verdere invulling en uitwerking: 16 januari in Antwerpen.

(*) Op de website www.economischegroei.net is een lijst van de aanwezige deskundigen te vinden